

**O‘ZBEKISTON MOLIYA TIZIMIDAGI ASOSIY MUAMMOLAR VA
ULARNI BARTARAF ETISH YO‘NALISHLARI****Tog‘aynazarov Sardorbek Ravshanbekovich**

Termiz davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, Moliya va moliyaviy texnologiyalar
yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

E-mail: tsardorbek1802@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada **O‘zbekiston moliya tizimining** iqtisodiy mazmuni, tarkibiy unsurlari, shakllanish omillari, amaliy qo‘llanish mexanizmlari va mavjud tizimli muammolari IMRAD yondashuvi asosida tahlil qilindi. Tadqiqotda moliya tizimi davlat moliyasi, bank tizimi, kapital bozori, sug‘urta bozori, moliyaviy nazorat va raqamli moliya xizmatlarining o‘zaro bog‘liq institutsional majmui sifatida baholandi. Rasmiy statistik ma’lumotlar, me’yoriy hujjatlar va o‘zbekistonlik iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari asosida bank sektorida davlat ulushi yuqoriligi, kapital bozorining yetarli chuqurlikka ega emasligi, inflyatsion bosim, byudjet xarajatlari samaradorligi, sug‘urta xizmatlari qamrovi, moliyaviy savodxonlik va raqamli moliyada kiberxavfsizlik masalalari yoritildi. Tahlil natijalariga ko‘ra, moliya tizimini takomillashtirish banklar transformatsiyasi, kapital bozorini chuqurlashtirish, natijadorlikka asoslangan byudjetlashtirish, riskka asoslangan moliyaviy nazorat, raqamli infratuzilmani himoyalash va aholining moliyaviy madaniyatini oshirish bilan bevosita bog‘liq ekani asoslandi.

Kalit so‘zlar: Moliya tizimi, bank sektori, kapital bozori, davlat moliyasi, inflyatsiya, moliyaviy barqarorlik, raqamli moliya, moliyaviy savodxonlik, byudjet intizomi, moliyaviy nazorat.

KIRISH

Milliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishi faqat ishlab chiqarish hajmi yoki tashqi savdo ko‘rsatkichlari bilan belgilanmaydi. Uning moliyaviy poydevori qanchalik mustahkam bo‘lsa, iqtisodiy resurslar shunchalik tez, oqilona va xavfsiz taqsimlanadi. **Moliya tizimi** aynan shu jarayonni boshqaruvchi institutsional mexanizm bo‘lib, u davlat, biznes subyektlari, banklar, sug‘urta tashkilotlari, kapital bozori institutlari va aholi o‘rtasidagi pul oqimlarini harakatga keltiradi. Shu ma’noda moliya tizimi iqtisodiyotda yaratilgan qiymatni jamg‘arish, taqsimlash, qayta taqsimlash, nazorat qilish va investitsiyaga aylantirish vazifalarini bajaradi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti keyingi yillarda bozor mexanizmlariga moslashish, moliyaviy xizmatlar ochiqqligini oshirish va investitsiya faolligini kuchaytirish

jarayonini boshdan kechirmoqda. Bank tizimini isloh qilish, davlat xarajatlari shaffofligini ta'minlash, ochiq byudjet amaliyotini kengaytirish, raqamli to'lovlar infratuzilmasini rivojlantirish va tadbirkorlikni moliyalashtirish imkoniyatlarini oshirish moliya tizimida muhim o'zgarishlar yaratdi. Biroq iqtisodiyotni moliyalashtirishning asosiy yukini hanuz bank sektori ko'tarayotgani, kapital bozorining sust rivojlanishi, sug'urta xizmatlari qamrovining pastligi va inflyatsion kutilmalarning yuqoriligi tizimning to'liq samarali ishlashiga to'sqinlik qilmoqda.

Mavzuning dolzarbligi moliya tizimidagi muammolar oddiy texnik kamchilik emasligi bilan belgilanadi. Bank kreditlarining qimmatligi kichik biznes investitsiya rejasini sekinlashtiradi. Kapital bozorining sayozligi korxonalarini uzoq muddatli resurslardan mahrum qiladi. Byudjet xarajatlarining natijadorlikka yetarli darajada bog'lanmasligi ijtimoiy dasturlar samaradorligini pasaytiradi. Moliyaviy savodxonlikning pastligi aholi va tadbirkorlarning noto'g'ri qarz olish, ortiqcha foiz yukiga tushib qolish yoki investitsiya risklarini baholay olmaslik holatlariga sabab bo'ladi. Raqamli moliyadagi kiberxavfsizlik xatarlari esa foydalanuvchilar ishonchini bevosita zaiflashtiradi.

O'zbekiston moliya tizimi tarkibiy jihatdan davlat moliyasi, bank tizimi, soliq tizimi, sug'urta bozori, kapital bozori, byudjetdan tashqari jamg'armalar, moliyaviy nazorat institutlari va raqamli moliyaviy xizmatlardan iborat. Ushbu bo'g'inlar alohida ishlaymaydi. Bank kreditlari soliq tushumlariga, soliq tushumlari byudjet xarajatlariga, byudjet xarajatlari ichki talabga, ichki talab esa inflyatsiya va pul-kredit siyosatiga ta'sir qiladi. Shu sababli moliya tizimini takomillashtirish faqat bitta sohani tuzatish bilan yakunlanmaydi. Bu jarayon fiskal siyosat, bank nazorati, kapital bozori infratuzilmasi, sug'urta madaniyati va raqamli xavfsizlikni yagona tizim sifatida ko'rishni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston moliya tizimidagi asosiy muammolarni ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishning ustuvor yo'nalishlarini asoslashdan iborat. Maqolada moliya tizimining iqtisodiy mohiyati, uning tarkibiy tuzilishi, shakllanish omillari, amaliy qo'llanish yo'nalishlari va zamonaviy rivojlanish muammolari tizimli yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqotning asosiy e'tibori muammolarni sanab o'tishga emas, balki ularning iqtisodiy sabablarini, oqibatlarini va bartaraf etish mexanizmlarini ochishga qaratildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston moliya tizimini ilmiy tahlil qilishda mahalliy iqtisodchi olimlarning nazariy qarashlari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. A.V. Vahobov va T.S. Malikov moliyani yalpi ichki mahsulot va milliy daromadni taqsimlash hamda qayta

taqsimlash jarayonida yuzaga keladigan pul munosabatlari tizimi sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuv moliya tizimini faqat pul mablag‘lari yig‘indisi emas, balki iqtisodiy manfaatlarni muvofiqlashtiruvchi ijtimoiy-iqtisodiy mexanizm sifatida tushunishga imkon beradi [1]. T.S. Malikov va O. Olimjonov moliyaviy siyosat, moliyaviy boshqaruv, byudjet mexanizmi va moliyaviy nazoratni bir butun tizimda ko‘rib, moliya tizimi samaradorligi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirish quvvatiga bevosita bog‘liq ekanini asoslaydi [2].

T.S. Malikov va N.H. Haydarovning umumdavlat moliyasiga oid izlanishlarida byudjet daromadlari, byudjet xarajatlari, davlat qarzi va byudjet jarayonining tashkiliy mexanizmlari davlat moliyasining markaziy bo‘g‘inlari sifatida yoritilgan. Bu qarash O‘zbekiston sharoitida ayniqsa muhim, chunki davlat investitsiyalari, ijtimoiy himoya xarajatlari, hududiy dasturlar va infratuzilma loyihalari moliya tizimi orqali real sektorga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [3]. Byudjet intizomini mustahkamlash, xarajatlarni natijaga bog‘lash va davlat xaridlarida shaffoflikni kuchaytirish moliya tizimini takomillashtirishning amaliy yo‘nalishlari sifatida shu nazariy asos bilan uyg‘unlashadi.

J.R. Zaynalov, E.N. Xodjayev, B.Sh. Xusanov va N.X. Ruzibayeva moliya bozorini bo‘sh pul mablag‘larini investitsiyaga aylantiruvchi muhim institutsional maydon sifatida talqin qiladi. Ularning yondashuvida kapital bozori faqat qimmatli qog‘ozlar oldi-sotdisi bilan cheklanmaydi. U korxonalar uchun uzoq muddatli resurslar manbai, aholi jamg‘armalari uchun investitsion kanal va iqtisodiy o‘sinh uchun qo‘shimcha moliyaviy impuls sifatida baholanadi [6]. O‘zbekiston moliya tizimidagi muammolarni baholashda ushbu qarash bank kreditlariga haddan tashqari bog‘liqlik xavfini aniqlashga yordam beradi.

Sh.Z. Abdullayeva va bank ishi sohasidagi boshqa mahalliy tadqiqotchilar tijorat banklarini moliyaviy vositachilikning asosiy instituti sifatida ko‘rib, kredit portfeli sifati, likvidlik, kapital yetarliligi, depozit bazasi va risklarni boshqarish masalalariga alohida e’tibor beradi [8]. O‘zbekiston sharoitida bank tizimi moliya tizimining eng yirik bo‘g‘ini bo‘lgani sababli banklarning mulkchilik tarkibi, davlat ulushi, kredit resurslarining tarmoqlar kesimidagi taqsimoti va kredit risklari umumiy moliyaviy barqarorlikni belgilovchi omillarga aylanadi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik dinamika, institutsional yondashuv va mantiqiy umumlashtirish usullariga tayandi. Statistik asos sifatida O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yilgi yillik hisoboti, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining 2024-yil bo‘yicha yalpi ichki mahsulot ma’lumotlari, shuningdek bank tizimini isloh qilishga

oid me'yoriy hujjatlar o'rganildi. Tahlil davri sifatida 2021–2024-yillarda shakllangan asosiy tendensiyalar tanlandi, ayrim ko'rsatkichlar 2025-yil 1-yanvar holatiga berilgan rasmiy ma'lumotlar bilan aniqlashtirildi [10].

Maqolada muammolarni aniqlashda uch mezon qo'llanildi. Muammo moliyaviy resurslarni taqsimlash samaradorligini pasaytirs, iqtisodiyot subyektlari uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini cheklasa yoki moliyaviy barqarorlikka xavf tug'dirs, u tizimli omil sifatida baholandi. Ushbu mezon asosida bank sektorida davlat ulushi, kapital bozori sayozligi, inflyatsion bosim, davlat xarajatlari natijadorligi, sug'urta bozori qamrovi, moliyaviy savodxonlik va raqamli moliya xavfsizligi asosiy tahlil obyektlariga aylantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda real o'sish saqlanib qolgan bo'lsa-da, moliya tizimining barqarorligi bir nechta murakkab omillar bilan sinovdan o'tmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda yalpi qo'shilgan qiymat YAIM umumiy hajmining 95,3 foizini tashkil etib, 6,6 foizga o'sdi. Xizmatlar sohasining YAIM tarkibidagi ulushi 47,4 foizga yetgani moliyaviy xizmatlar, to'lov tizimlari va raqamli iqtisodiyotga talab ortayotganini ko'rsatadi [12]. Bu jarayon moliya tizimining real sektor bilan aloqasi kuchayayotganini bildiradi, ammo bunday o'sish moliyalashtirish manbalari yetarli darajada diversifikatsiyalanmasa, bank tizimi zimmasiga ortiqcha yuk tushiradi.

Markaziy bankning 2024-yilgi yillik hisoboti O'zbekiston bank tizimi hajmi sezilarli kengayganini ko'rsatadi. 2025-yil 1-yanvar holatiga tijorat banklari aktivlari 769,3 trln so'mga, kreditlar qoldig'i 533,1 trln so'mga, jami kapital 114,8 trln so'mga va depozitlar 308,7 trln so'mga yetgan. Ushbu ko'rsatkichlar bank tizimi iqtisodiyotdagi asosiy moliyaviy vositachi bo'lib qolayotganini tasdiqlaydi [10]. Bank aktivlarining bunday tez o'sishi ijobiy jarayon, biroq kreditlash sifati, tarmoqlar bo'yicha konsentratsiya va qarzdorlarning to'lov qobiliyati bilan birga baholanmasa, moliyaviy barqarorlik uchun yashirin risklarni kuchaytirishi mumkin.

Bank sektoridagi eng muhim tizimli muammo **davlat ulushi yuqoriligi** bilan bog'liq. 2025-yil 1-yanvar holatiga davlat ulushi mavjud banklar bank tizimi aktivlarining 65,4 foizini va kreditlarining 68,8 foizini egallagan. Bu ko'rsatkich kredit bozorida davlat banklari ta'siri hal qiluvchi ekanini bildiradi [10]. Bunday tarkib qisqa muddatda yirik infratuzilma va strategik loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi, ammo uzoq muddatda raqobat, narx signallari, riskni baholash sifati va xususiy banklar tashabbusini cheklashi mumkin. Moliya tizimi bozor tamoyillariga tayanishi uchun

kredit resurslarining narxi, muddati va taqsimoti ma'muriy ustuvorlikka emas, iqtisodiy samaradorlikka bog'lanishi zarur.

Kredit portfeli tarkibida ham muhim o'zgarishlar kuzatilmoqda. 2024-yilda tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan kredit qo'yimalari 10,2 foizga o'sib, 355,6 trln so'mni, aholiga ajratilgan kredit qo'yimalari esa 19,5 foizga ko'payib, 177,5 trln so'mni tashkil etdi. Kredit portfeli qoldig'i 2024-yil boshidagi 471 trln so'mdan 2025-yil boshida 533 trln so'mga oshdi [10]. Aholi kreditlari, mikroqarzarlar va onlayn kreditlash segmentining kengayishi moliyaviy inklyuziyani oshiradi, lekin garovsiz va tezkor kredit mahsulotlarida qarzdorlik madaniyati yetarli bo'lmasa, muammoli kreditlar ulushi ortishi mumkin. Bu holat bank nazorati uchun oddiy hisobot tekshiruvidan ko'ra, qarzdorning real daromadi, kredit tarixi va tavakkal profilini tahlil qiluvchi riskka asoslangan yondashuvni talab qiladi.

Moliya tizimidagi navbatdagi muammo **kapital bozorining sayozligidir**. O'zbekiston korxonalarini investitsiya ehtiyojlarini asosan bank kreditlari hisobidan qoplaydi. Aksiya, korporativ obligatsiya, investitsiya fondlari va ikkilamchi bozor mexanizmlarining yetarli rivojlanmagani uzoq muddatli mablag'lar oqimini cheklaydi. Kapital bozori sust bo'lsa, aholi jamg'armalari asosan depozit shaklida qoladi, korxonalar esa biznesni kengaytirishda qarz yukini oshirishga majbur bo'ladi. Bu muammo bank tizimini haddan tashqari markaziy moliyalashtirish kanaliga aylantirib, moliya tizimi barqarorligini bir sektorga bog'lab qo'yadi.

Davlat qimmatli qog'ozlari bozorida o'sish borligi ijobiy signal beradi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda muomaladagi davlat qimmatli qog'ozlari hajmi ikki barobardan ziyod oshib, yil yakunida 44 trln so'mga yetdi [10]. Bu bozor foiz stavkalari uchun benchmark yaratish, banklar likvidligini boshqarish va investorlar uchun nisbatan xavfsiz instrument taklif qilish imkonini beradi. Biroq davlat qimmatli qog'ozlari bozorining kengayishi korporativ qimmatli qog'ozlar bozorining rivoji bilan birga kechmasa, kapital bozori xususiy sektorni moliyalashtirish vazifasini to'liq bajara olmaydi.

Inflyatsion bosim moliya tizimi samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Markaziy bank hisobotida 2024-yil yakunida iste'mol narxlari indeksi 9,8 foizni tashkil etgani, energiya resurslari narxlari oshirilishining birlamchi ta'sirisiz inflyatsiya 6,3 foiz atrofida shakllangani qayd etilgan [10]. Inflyatsiya ikki kanal orqali moliya tizimini zaiflashtiradi. Uzoq muddatli omonatlar real daromadlilikini kamaytiradi va kredit foizlarini yuqori darajada ushlab turadi. Natijada tadbirkor investitsiya loyihasini moliyalashtirishda yuqori foiz yukini hisobga olishga majbur bo'ladi, aholi esa jamg'arma qilish o'rniga qisqa muddatli iste'molni afzal ko'rishi mumkin.

Davlat moliyasi sohasida muammo faqat byudjet taqchilligi yoki davlat qarzi hajmida emas, balki xarajatlarning natijadorligi bilan bog'liq. Ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va hududiy rivojlanish dasturlariga ajratilayotgan mablag'lar iqtisodiy va ijtimoiy natija bilan bog'lanmasa, moliya tizimi taqsimlash vazifasini bajaradi, ammo rivojlantirish vazifasini to'liq bajarmaydi. **Natijadorlikka asoslangan byudjetlashtirish** xarajatlarni reja bo'yicha sarflashdan ko'ra, sarflangan mablag'ning aniq natijaga olib kelishini talab qiladi. Masalan, yo'l infratuzilmasiga ajratilgan mablag' faqat qurilgan kilometr bilan emas, transport xarajatlari kamayishi, bozorga chiqish vaqti qisqarishi va hududiy biznes faolligi oshishi bilan baholanishi lozim.

Sug'urta bozori moliya tizimining risklarni qayta taqsimlovchi bo'g'ini bo'lsa-da, uning iqtisodiyotdagi real ta'siri hali yetarli emas. Korxona mulki, transport, hayot, sog'liq va biznes risklarini sug'urtalash keng qamrovli ishlamasa, kutilmagan zararlar to'g'ridan-to'g'ri tadbirkor yoki aholi zimmasiga tushadi. Sug'urta bozori sustligi bank kreditlari xavfsizligiga ham ta'sir qiladi, chunki kredit garovi, ishlab chiqarish obyektlari va eksport risklari yetarli sug'urtalanmasa, bank portfelidagi tavakkalchilik ortadi. Shu sababli sug'urta bozori moliya tizimining ikkinchi darajali qo'shimchasi emas, balki investitsion barqarorlikni qo'llab-quvvatlovchi mustaqil institutsional kanal sifatida rivojlantirilishi kerak.

Raqamli moliya xizmatlari O'zbekiston moliya tizimining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri bo'lib, mobil banking, elektron to'lovlar, masofaviy identifikatsiya va onlayn kreditlash imkoniyatlarini kengaytirdi. Markaziy bank hisobotiga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga Face ID texnologiyasidan foydalanadigan tijorat banklari soni 28 taga, to'lov tashkilotlari soni 15 taga yetgan, mobil ilovalar orqali raqamli identifikatsiyadan o'tgan mijozlar soni yil yakuniga kelib 12,2 mln taga yetgan [10]. Bu moliyaviy inklyuziya uchun katta imkoniyat, ammo raqamli xizmatlar kengaygani sari firibgarlik, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va kreditni masofadan rasmiylashtirishdagi tavakkalchiliklar ham ortadi.

Moliyaviy savodxonlik moliya tizimi samaradorligini belgilovchi yumshoq, ammo hal qiluvchi omildir. Aholi foiz stavkasi, yillik real xarajat, kredit muddati, sug'urta shartlari, investitsiya riski va elektron to'lov xavfsizligini tushunmasa, moliyaviy xizmatlar kengayishi ijobiy natijadan ko'ra ortiqcha qarzdorlik va ishonchsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Kichik tadbirkor biznes kreditini olayotganda naqd pul oqimi prognozini, soliq yukini va kredit to'lov grafigini hisoblamasa, ishlab chiqarishdan oldin qarz bosimiga tushadi. Demak, moliya tizimini isloh qilish faqat banklar, regulyatorlar va davlat dasturlari bilan emas, foydalanuvchining moliyaviy qaror qabul qilish madaniyati bilan ham bog'liq.

Tahlil natijalari O'zbekiston moliya tizimida ijobiy o'sish va institutsional muammolar bir vaqtda mavjudligini ko'rsatadi. Bank aktivlari, kreditlar va raqamli xizmatlar hajmi ortmoqda, davlat qimmatli qog'ozlari bozori kengaymoqda, iqtisodiy o'sish sur'atlari saqlanmoqda. Shu bilan birga, davlat ulushi yuqoriligi, kapital bozori sayozligi, inflyatsion kutilmalar, sug'urta qamrovi pastligi, moliyaviy savodxonlik yetishmasligi va raqamli xavfsizlik xatarlari tizimning keyingi rivojlanish bosqichida ustuvor e'tibor talab qiladi.

MUHOKAMA

O'zbekiston moliya tizimidagi muammolarni bartaraf etishda eng xatarli yondashuv ularni alohida-alohida muammo sifatida ko'rishdir. Bank sektoridagi davlat ulushi kapital bozori sustligi bilan bog'liq, chunki korxonalar alternativ moliyalashtirish kanaliga ega bo'lmaganda bank krediti asosiy manbaga aylanadi. Inflyatsiya yuqori bo'lsa, uzoq muddatli moliyaviy instrumentlar jozibadorligi pasayadi. Moliyaviy savodxonlik past bo'lsa, raqamli xizmatlar tez kengaygani bilan ularning sifatli va xavfsiz ishlatilishi kafolatlanmaydi. Shu sababli islohotlar yagona moliyaviy ekotizim mantig'ida olib borilishi zarur.

Bank tizimini takomillashtirishda davlat ulushini kamaytirish shior sifatida emas, aniq institutsional natija sifatida amalga oshirilishi kerak. Banklarni xususiylashtirishning o'zi yetarli emas. Agar korporativ boshqaruv, kredit risklarini baholash, ichki audit, mustaqil kuzatuv kengashi va axborot oshkoraligi kuchaymasa, mulkchilik shakli o'zgargani bilan kreditlash sifati tubdan yaxshilanmaydi. Shuning uchun bank sektoridagi islohotlar kapital yetariligi, muammoli kreditlar profilaktikasi, aktivlar sifati va kredit qarorlarining bozor mezonlariga asoslanishini birgalikda qamrab olishi lozim.

Kapital bozorini rivojlantirish uchun faqat fond birjasida savdolar sonini oshirish yetarli emas. Korxonalar moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlarga yaqinlashtirishi, emitentlarning axborot oshkoraligi kuchayishi, minoritar aksiyadorlar huquqi himoyalaniishi va korporativ obligatsiyalar bozori uchun soliq hamda huquqiy rag'batlar yaratilishi zarur. Aholi uchun kapital bozori oddiy, tushunarli va ishonchli bo'lmasa, jamg'armalar depozitdan tashqariga chiqmaydi. Tadbirkorlik subyektlari uchun esa obligatsiya chiqarish bank kreditiga nisbatan real alternativ bo'lishi kerak.

Davlat moliyasida takomillashtirishning asosiy mezonlari xarajatlarning natijadorligidir. Ochiq byudjet amaliyoti jamoatchilik ishtirokini oshirdi, biroq keyingi bosqichda mablag' sarfi iqtisodiy natija bilan bog'lanishi lozim. Har bir yirik byudjet dasturi bo'yicha maqsad, indikator, xarajat, yakuniy natija va mustaqil baholash mexanizmi bo'lishi kerak. Masalan, kasb-hunar yoki oliy ta'limga ajratilgan mablag'

faqat o'qitilgan talabalar soni bilan emas, ularning bandligi, daromadi va mehnat bozoriga moslashuvi bilan baholansa, byudjet resurslari rivojlanish omiliga aylanadi.

Inflyatsiyani pasaytirish faqat Markaziy bankning foiz siyosatiga yuklanmasligi kerak. Narxlar barqarorligi fiskal intizom, energiya tariflari islohoti, import logistikasining barqarorligi, raqobat muhiti va ishlab chiqarish samaradorligi bilan bog'liq. Pul-kredit siyosati talabni tartibga soladi, ammo taklif cheklovlari saqlanib qolsa, yuqori foiz stavkalari iqtisodiy faollikni pasaytirishi mumkin. Shu bois inflyatsiyaga qarshi siyosat monetar va nomonetar choralarni uyg'unlashtirishi kerak.

Sug'urta bozorini rivojlantirishda majburiy sug'urta turlarini ko'paytirishdan ko'ra, ixtiyoriy sug'urtaga ishonch yaratish muhimroq. Aholi sug'urta shartnomasi bo'yicha to'lovlar o'z vaqtida amalga oshishiga ishonsa, sug'urta madaniyati kengayadi. Biznes subyektlari uchun ishlab chiqarish uskunalari, eksport shartnomalari, logistika, qishloq xo'jaligi hosili va kredit garovi bo'yicha sug'urta mahsulotlari banklar bilan integratsiyalashgan holda taklif qilinsa, moliyaviy risklar yumshaydi. Bu jarayon bank sektoridagi kredit risklarini ham kamaytiradi.

Raqamli moliya xizmatlari bo'yicha asosiy vazifa qulaylik va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni saqlashdir. Mobil ilova orqali kredit olish tezlashgani yaxshi, ammo mijozning shaxsini tasdiqlash, kredit qobiliyatini baholash va firibgarlikni aniqlash mexanizmlari yetarli bo'lmasa, raqamli xizmat moliyaviy zaiflik manbaiga aylanadi. Kiberxavfsizlikni banklarning ichki texnik masalasi sifatida emas, moliya tizimi barqarorligining ajralmas qismi sifatida ko'rish zarur. Foydalanuvchilarni ogohlantirish, shubhali tranzaksiyalarni real vaqt rejimida kuzatish va shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash standartlarini kuchaytirish raqamli moliya ishonchliligini oshiradi.

Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha amaliy dasturlar umumiy ma'ruza shaklida emas, aniq hayotiy vaziyatlar orqali qurilishi kerak. Kredit olishdan oldin to'lov jadvalini hisoblash, foiz stavkasi va real xarajat farqini tushuntirish, onlayn firibgarlik belgilarini aniqlash, omonat va investitsiya o'rtasidagi farqni ko'rsatish, sug'urta shartnomasining muhim bandlarini o'qish kabi ko'nikmalar maktab, kollej, universitet va bank mijozlari bilan ishlash tizimiga kiritilishi lozim. Moliya tizimining kuchi nafaqat institutlar sifatiga, balki undan foydalanuvchi fuqaroning qaror sifati va javobgarligiga ham bog'liq.

Mavjud muammolarni bartaraf etish uchun eng kichik, ammo real ishlaydigan o'zgarishlar majmui aniq ko'rinadi. Banklarda davlat ulushini qisqartirish korporativ boshqaruv bilan bog'lanishi kerak. Kapital bozorida korporativ obligatsiyalar va ochiq axborot standarti ustuvor bo'lishi lozim. Byudjet xarajatlari natijadorlik indikatorlari

orqali baholanishi zarur. Sug'urta bozori bank mahsulotlari va biznes risklari bilan integratsiyalashishi kerak. Raqamli moliyada kiberxavfsizlik talablari va moliyaviy savodxonlik dasturlari bir vaqtda kuchaytirilmasa, texnologik tezlik tizimli barqarorlikka aylanmaydi.

XULOSA

O'zbekiston moliya tizimi bugungi bosqichda kengayish, raqamlashtirish va institutsional yangilanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Bank aktivlari va kredit portfeli o'sib bormoqda, davlat qimmatli qog'ozlari bozori kengaymoqda, raqamli identifikatsiya va masofaviy moliyaviy xizmatlar ommalashmoqda. Bu o'zgarishlar moliya tizimining iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash imkoniyatini oshiradi. Shu bilan birga, tizimda tarkibiy muammolar saqlanmoqda va ular bartaraf etilmasa, moliyaviy rivojlanish hajm jihatdan o'sadi, ammo sifat jihatdan kutilgan natijani bermaydi.

Tahlillar bank sektorida davlat ulushi yuqoriligi, kapital bozorining sayozligi, inflyatsion bosim, byudjet xarajatlari natijadorligi, sug'urta bozori qamrovi, moliyaviy savodxonlik va raqamli xavfsizlik masalalari O'zbekiston moliya tizimining asosiy muammolari ekanini ko'rsatdi. Ushbu muammolar bir-biridan mustaqil emas. Kapital bozori rivojlanmasa, bank tizimi ortiqcha yuk ko'taradi. Bank tizimida raqobat yetarli bo'lmasa, kredit resurslari narxi va sifati bozor talablariga to'liq moslashmaydi. Moliyaviy savodxonlik oshmasa, raqamli xizmatlar kengayishi aholi uchun xavfsiz moliyaviy imkoniyat emas, balki noto'g'ri qarz va firibgarlik xavfiga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. Darslik. - Toshkent: Noshir, 2011. - 712 b.
2. Malikov T.S., Olimjonov O.O. Moliya. Darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. - 969 b.
3. Malikov T.S., Haydarov N.H. Moliya: umumdavlat moliyasi. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2009. - 556 b.
4. Malikov T.S., Haydarov N.H. Budjet daromadlari va xarajatlari. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2007. - 245 b.
5. Po'latov D.H., Nurmuxamedova B.I. G'aznachilik. Darslik. - Toshkent: Sano-standart, 2014. - 272 b.
6. Zaynalov J.R., Xodjayev E.N., Xusanov B.Sh., Ruzibayeva N.X. va boshqalar. Moliya bozori. Darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. - 317 b.

7. Elmirzayev S.E., Tursunova N.R., Sherqo'ziyeva N., Abdikarimova D., Zokirjonov M. va boshqalar. Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar. Darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023.
8. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. Darslik. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2017. - 746 b.
9. Abdullayev Yo., Qoraliyev T., Toshmurodov Sh., Abdullayeva S. Bank ishi. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2010. - 140 b.